

Warszawa 10.04.2021 r.

Dr hab. Mikołaj Herbst, prof. UW

**Opinia o dorobku naukowym dr Stefanii Środy-Murawskiej w ramach postępowania  
habilitacyjnego**

**w dziedzinie: nauki społeczne,**

**w dyscyplinie: geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna**

**1. Osiągnięcie naukowe będące podstawą postępowania habilitacyjnego**

Jako osiągnięcie naukowe (zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt 2, Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce) habilitantka wskazała monografię pt. „Rozwój oparty na sektorze kultury. Doświadczenia średnich miast w Polsce”, wydaną w 2019 r. w Toruniu przez Wydawnictwo Naukowe UMK. Praca ta jest poświęcona kulturze, jako potencjalnemu czynnikowi rozwoju miast średniej wielkości (od 20 do 100 tys. mieszkańców) w Polsce.

Autorka słusznie zauważa, że o ile podobne rozważania w stosunku do miast metropolitalnych są prowadzone od lat, a także małe miasta doczekały się wielu opracowań, o tyle kategoria miast średnich jest w literaturze rzadko omawiana. Wypada zgodzić się z autorką, że warto tę lukę wypełnić.

Monografia „Rozwój oparty na sektorze kultury. Doświadczenia średnich miast w Polsce” liczy (wraz z załącznikami) 295 stron, przy czym sam tekst pracy liczy 205 stron. Bardzo rozbudowana jest bibliografia (jej wykaz zajmuje aż 35 stron). Choć dogłębny przegląd literatury jest w zasadzie pożądany w dziele naukowym, można odnieść wrażenie że autorka nieco pod tym względem przesadziła. Odwoływanie się, w części teoretycznej pracy, do kilkudziesięciu pozycji bibliograficznych na przestrzeni kilku zdań (np. na stronie 19 znajduje się ponad 50 przypisów bibliograficznych!) bardzo utrudnia lekturę, i chyba nie jest konieczne. Wskazana byłaby raczej selekcja źródeł i upłygnięcie narracji.

Monografia składa się z siedmiu rozdziałów. Rozdział pierwszy wprowadza czytelnika w metodykę badań opisanych w pracy. Zawiera także omówienie celu i zakresu tych badań. Ta

część pracy jest poprawnie napisana i klarowna. Jej wadą jest rozwlekłość i bardzo ogólne zarysowanie hipotez badawczych, które są w związku z tym trudne do zweryfikowania i stanowią raczej opis kontekstu badawczego pracy, niż falsyfikowalne twierdzenia. Hipotezą jest, według autorki np. następujące sformułowanie (s.14): „W badaniach założono, że zachodzące przeobrażenia społeczne są dostrzegalne przez władze samorządowe, co przekłada się na wzrost zainteresowania samorządów lokalnych, tym by kreować odpowiednią ofertę i politykę kulturalną. Rosnące inwestycje w sektor kultury oznaczają, że samorządy średnich miast zaczynają wzorem miast największych dostrzegać potencjał sektora kultury dla wzmocnienia rozwoju społeczno-gospodarczego.”

Rozdziały drugiego do czwartego stanowią teoretyczny fundament rozprawy. Autorka przedstawia problematykę miast średnich i jej obecność w polskiej literaturze naukowej (rozdział trzeci), badania nad sektorem kultury (rozdział czwarty), oraz kwestię współzależności rozwoju sektora kultury i rozwoju społeczno-gospodarczego miast. Można odnieść wrażenie, że struktura pracy jest w tej części nieco zbyt rozbudowana, jednak pozostaje ona czytelna i zgodna z regułami sztuki. Jak wspomniano, cytowana literatura jest bardzo bogata, choć być może brakuje w niej niektórych opracowań z dziedziny socjologii małego (średniego) miast jak choćby „Drugiej rewolucji w małym mieście” (P. Śpiewak, I, Krzemiński 2001), czy raportu „Dobra zmiana w Miastku. Neoautorytaryzm w polskiej polityce z perspektywy małego miasta” (M.Gdula 2017)

Rozdziały piąty i szósty mają charakter empiryczny i stanowią efekt badań własnych przeprowadzonych przez autorkę. Należy przy tym podkreślić, że badania przeprowadzono w oparciu o mieszaną, jakościowo-ilościową metodologię, w której pojawiają się takie techniki badawcze jak: przegląd dokumentów strategicznych (desk research), elementy studium przypadku, własne badania sondażowe, czy analiza statystyczna oparta na metodzie wzorca rozwoju Hellwiga. Taką triangulację metod należy docenić, choć, jak zauważam w dalszej części recenzji, część „ilościowa” pracy nie pozwala na wyciąganie zbyt daleko idących wniosków o charakterze przyczynowo-skutkowym.

W rozdziale 5 opisano przede wszystkim rezultaty badań jakościowych oraz dynamiki zmian w dostępie mieszkańców polskich miast do kultury. Przegląd miejskich dokumentów strategicznych jest rzetelny i dobrze opracowany, choć - jak to często bywa w przypadku tego typu dokumentów, nie prowadzi do znaczących odkryć. Analiza zmian dostępności do kultury

(muzeów, kin, bibliotek) w miastach średnich jest ciekawa w kontekście ogólnych trendów w polityce kulturalnej samorządów miejskich i popytu na usługi kulturalne w polskich miastach. Wywiady z przedstawicielami samorządu, sektora kultury i NGO przyniosły szczegółową wiedzę o życiu kulturalnym poszczególnych miast.

Najciekawszą częścią tego rozdziału jest, moim zdaniem, krótkie studium przypadku biblioteki w Rumii, która okazała się inwestycją nie tylko korzystnie wpływającą na dostępność kultury w samym mieście, ale także o znacznym potencjale dyfuzyjnym. W tym kontekście zbyt mało miejsca poświęcono, moim zdaniem, specyficznej roli funduszy pomocowych UE i ich roli w kształtowaniu strategii inwestycyjnych samorządów, jako przykładowi klasycznej „pogoni za korzyściami” (rent seeking).

W rozdziale szóstym autorka dokonuje oceny rozwoju społeczno-gospodarczego miast średnich w Polsce oraz oceny rozwoju sektora kultury w tych miastach, posługując się metodą wzorca rozwoju Hellwiga. Uzyskane miary służą następnie do opracowania typologii miast z uwagi na oba aspekty rozwoju i zbudowanie macierzy ilustrującej częstość występowania określonych par. Tak przeprowadzona analiza jest poparta ilustracją kartograficzną, pozwalającą na umiejscowienie rozpatrywanych miast (i ich typów) na mapie Polski.

Analiza przeprowadzona w rozdziale szóstym przynosi ciekawe informacje (jak choćby o niejednorodności wcześniej zdefiniowanej kategorii miasta średniego), jednak jest obarczona istotną wadą. Współwystępowanie różnych poziomów rozwoju i różnych poziomów dostępności kultury w żaden sposób nie pozwala na weryfikowanie hipotez o charakterze przyczynowo skutkowym. Żeby to zrobić, autorka musiałaby się posłużyć znacznie bardziej zaawansowanymi technikami badawczymi, na przykład opartymi na modelowaniu ekonometrycznym. Wskazana byłaby analiza dynamiczna, wykorzystująca zmiany obserwowanych wartości w czasie. Dobrym pomysłem mogłyby się okazać odwołanie do technik quasi-eksperymentalnych.

Biorąc pod uwagę cel, jaki przyświecał autorce w tym rozdziale, wykorzystane metody analizy są po prostu niewystarczające. W obecnej formie rozdział szósty pozwala tylko zaobserwować współzależności korelacyjne między rozwojem gospodarczym a dostępnością i intensywnością wykorzystania dóbr kulturalnych. Nie jest zaskoczeniem, że kultura odgrywa większe znaczenie w większych i lepiej rozwiniętych gospodarczo miastach. To jednak nie

oznacza, że sektor kultury jest sam w sobie czynnikiem rozwoju. Można odnieść wrażenie, że wnioski autorki dotyczące roli kultury w rozwoju miast są oparte wyłącznie na wywiadach przeprowadzonych z lokalnymi liderami. Źródło to ma istotną słabość: respondentami były w znacznej mierze osoby związane zawodowo z kulturą, stąd ich opinie mogą mieć charakter życzeniowy, a nie stanowić eksperckiej oceny sytuacji.

Autorka zdaje sobie sprawę z tej słabości i formułuje swoje wnioski bardzo ostrożnie, mówiąc raczej o korelacji pewnych zjawisk, a nie o ich determinacji. Tym niemniej rozdział ten pozostawia niedosyt, gdyż nie przyczynia się znacząco do odpowiedzi na pytanie, które jest pośrednio zawarte w tytule całej monografii: czy rozwój średnich miast rzeczywiście może być oparty na sektorze kultury.

Rozdział siódmy pracy stanowi podsumowanie dotychczasowych analiz i próbę sformułowania konkluzji. Zawiera on kilka słusznych stwierdzeń dotyczących uwarunkowań i czynników sprzyjających, bądź utrudniających rozwój sektora kultury w średnich miastach. Jednak fragment na stronie 198 mówiący, że „W pracy wykazano, że po upływie prawie trzydziestu lat funkcjonowania średnich miast w Polsce w warunkach gospodarki rynkowej możliwe jest już generowanie rozwoju społeczno-gospodarczego opartego na sektorze kultury” należy uznać za niezgodny z rzeczywistością. W związku z wątpliwościami dotyczącymi metod zastosowanych w rozdziale szóstym, a także z nefalsyfikowalnością większości hipotez postawionych przez autorkę, nie można na podstawie tej analizy wnioskować na temat rozwoju opartego na kulturze.

Należy docenić fakt, że książka jest napisana poprawnym, płynnym językiem. Autorka unika żargonu naukowego, dzięki czemu uda się zapewne poszerzyć krąg odbiorców dzieła. Efekt jej pracy jest oryginalny i ciekawy, a także, co do zasady, rzetelny z naukowego punktu widzenia, choć nie pozbawiony wad i niedociągnięć.

## **2. Pozostały dorobek naukowy**

Zgodnie z dokumentacją złożoną w ramach postępowania habilitacyjnego dr Stefania Środa-Murawska jest autorką bądź współautorką około 70 publikacji naukowych. Kilka z tych prac to artykuły opublikowane renomowanych czasopismach (Cities), lub przynajmniej czasopismach o zasięgu międzynarodowym (m. in. Emerging Markets Finance and Trade, Urban Development Issues). Według Google Scholar prace dr Środy-Murawskiej były

cytowane ponad 300 razy (indeks h=9). Obok języka polskiego i angielskiego autorka publikowała także w wydawnictwach niemiecko- i francuskojęzycznych. Jest to zatem dorobek znaczący zarówno pod względem ilościowym, jak jakościowym. Autorka wykonuje także recenzje dla redakcji czasopism naukowych.

Zainteresowania badawcze dr Stefanii Środy-Murawskiej dotyczą przede wszystkim problematyki miejskiej oraz rozwoju na terenach wiejskich, przy czym nie są one ograniczone do sektora kultury. W przeszłości autorka zajmowała się takimi kwestiami jak: energia odnawialna, geografia usług, sport i rekreacja, migracje, rozwój na terenach popogorowskich, czy rozwój gmin uzdrowiskowych.

Dr Środa-Murawska wykazuje dużą aktywność badawczą, także we współpracy z ośrodkami naukowymi poza Polską. Na szczególne uznanie zasługuje systematyczna współpraca z naukowcami z Niemiec (Eberhard Karls Universität Tübingen, Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung/Wiesbaden). Także jej aktywność konferencyjna nie budzi zastrzeżeń – w latach 2003-2019 uczestniczyła w ok. 40 międzynarodowych konferencjach naukowych, a kilka konferencji także współorganizowała.

Dr Środa-Murawska odbyła kilka zagranicznych staży naukowych, jednak były to krótkie pobyty (najdłuższy trwał miesiąc), trudno więc stwierdzić czy znacząco wpłynęły one na jej pracę i dorobek.

Dr Środa Murawska posiada doświadczenie w samodzielnym kierowaniu projektami badawczymi. W dotychczasowej karierze kierowała pięcioma projektami, w tym jednym finansowanym przez Narodowe Centrum Nauki. Co ciekawe, projekt ten dotyczył roli sektora kultury w rozwoju....małych miast. Łącznie w latach 2008-2020 uczestniczyła w realizacji siedmiu projektów badawczych.

Z informacji zawartych w wykazie osiągnięć, stanowiącym załącznik do autoreferatu, wynika, że dr Środa-Murawska jest także aktywna we współpracy z sektorem gospodarczym oraz z administracją samorządową. Jest także zaangażowana w tworzenie narzędzi służących polityce publicznej. Na tym polu zwraca uwagę jej współpraca z Instytutem Badań Edukacyjnych.

### 3. Konkluzja

Dorobek dr Stefanii Środy-Murawskiej należy ocenić pozytywnie. W różni się on na tle polskich nauk społecznych jako bogaty, wszechstronny i wnoszący istotną wiedzę do stanu nauki. Udział habilitantki w międzynarodowej debacie naukowej jest widoczny.

Monografia wskazana jako główne osiągnięcie naukowe jest ciekawą publikacją, która może otworzyć nowy etap w karierze naukowej autorki. Nie jest ona pozbawiona wad, o których wspominam w treści recenzji, jednak posiada też liczne zalety i, co warto podkreślić, dotyczy tematu nieco zaniedbanego w polskich badaniach. Biorąc ten fakt pod uwagę, **skłaniam się ku opinii, że całkowity dorobek naukowy dr Stefanii Środy-Murawskiej, w tym monografia pt. „Rozwój oparty na sektorze kultury. Doświadczenia średnich miast w Polsce”, zgłoszona jako osiągnięcie naukowe zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt 2, Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, spełnia wymogi stawiane kandydatom do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego.**

Literatura:

P. Śpiewak, I. Krzemiński (2001). Druga rewolucja w małym mieście: zmiana ustrojowa w oczach mieszkańców Mławy i Szczecinka. Oficyna Naukowa, Warszawa

M. Gdula z zespołem (2017). Dobra zmiana w Miastku. Neoautorytaryzm w polskiej polityce z perspektywy małego miasta. Instytut Studiów Zaawansowanych.